

ZAKGIDS
**Stoep
planten**

ONTDEKKEN | HERKENNEN | ONTHOUDEN

Werkgroep Stadsplanten Breda

Nina van den Ban

Hortus botanicus Leiden

Hortus
botanicus

LEIDEN

KNNV UITGEVERIJ

VOORWOORD

Planten in de stad dragen bij aan de biodiversiteit en helpen de stedelijke omgeving te verkoelen. Dat geldt voor door mensen aangeplant groen, maar zeker ook voor planten die spontaan langs huizen, in boomspiegels en tussen de stenen verschijnen. 'Onkruid' klinkt wat negatief. Daarom introduceerden we het neutralere woord 'stoeplantjes'. Waar ze hinderlijk zijn, moeten ze natuurlijk weggewied. Maar staan de stoeplantjes niet in de weg, laat ze dan staan; ze helpen de stad vergroenen. We hopen dat u met dit boek in de hand met meer plezier rondwandelt in uw eigen buurt en meer stoeplantjes opmerkt. Wie weet ontstaat bij u een liefde voor wilde planten, waar u nog lang plezier van heeft. Stoeplantjes blijven vaak klein, maar er zijn er ook die flink uitgroeien. Op verzoek van de leden van de Plantenwerkgroep Breda kreeg deze uitgave de titel 'Stoeplanten'. Wij zijn deze werkgroep bijzonder dankbaar. Hun eerdere publicatie 'Stadsplanten Breda' uit 2013 is een helder en toegankelijk boek voor de beginnende plantenliefhebber. Die uitgave vormde de basis voor 'Stoeplanten'. Plantenwerkgroep Breda verzette veel werk in het redigeren van dit boek, en leverde vele nieuwe foto's. Onze grote dank gaat verder uit naar de KU Leuven Team Externe Relaties en Evenementen, dat ons voor het project Stoeplantjes hun database aan foto's belangeloos ter beschikking stelde. Ik ben er trots op dat twee Honoursstudenten van de Universiteit Leiden aan deze uitgave meegewerkt hebben. Livia Pietrow maakte de tekeningen die u voor- en achterin dit boek vindt, Nina van den Ban schreef een aantal teksten over planten die in het oorspronkelijke boek niet voorkwamen. Hopelijk helpt deze gids u om gemakkelijk uw weg te vinden in de verrassend gevarieerde wereld van planten op de stoep, in uw eigen straat of wijk.

Paul Kefler,
prefect Hortus botanicus Leiden

15 Klaproos.
16 Nieuwe de gouwe Chelidonium.
17 Holwortel. Corydalis.
18 Gouwe Quinkersel. Eumaria.

HOE WERKT DIT BOEK?

Wat zijn stoeplanten? Er is een groep planten die goed zijn aangepast aan het stadsleven. Ze doen het goed op muren, kades, bouwterreinen, langs en op het trottoir. Ze hebben weinig nodig en kunnen tegen de grote verschillen in temperatuur en vocht zoals die in een stad voorkomen. Vaak komen ze oorspronkelijk uit warme streken zoals het Middellandse Zeegebied, maar er zijn er ook bij die al sinds mensenheugenis in Nederland groeien.

Stoeplanten vormen een selectie uit die groep stadsplanten. Het zijn planten die tussen de voegen van tegels, tegen huizen, in een boomspiegel omsloten door tegels of in de 'loopschaduw' van een lantarenpaal groeien.

U vindt ze dus dicht in de buurt: op het trottoir in uw straat, op de weg naar de bibliotheek, op het schoolplein. Iedereen die zin heeft om wilde planten te bekijken, kan bij stoeplanten beginnen.

Welke staan er in dit boek? We kozen 104 planten uit, voor elke week van het jaar twee planten. Zo kunnen we twee jaar lang elke week een plant uitlichten, bijvoorbeeld via de sociale media. Handig voor wie nog niet zoveel planten kent: het is makkelijker naar één of twee nieuwe soorten uit te kijken en de naam te onthouden, dan een heleboel planten in één keer op naam te brengen.

Hoe vind ik mijn plant? Dat kan in deze gids op twee manieren. Het gemakkelijkste is op kleur (■ PAG. 30 ■ PAG. 54 ■ PAG. 64 ■ PAG. 66 ■ PAG. 88 ■ PAG. 144 ■ PAG. 180). Zoek de pagina's met de planten die dezelfde bloemkleur hebben als het exemplaar dat u voor zich heeft. Bekijk de foto's, en hopelijk vindt u dan wat u zoekt. Is dat niet zo, kijk dan nog even bij een kleur die erop lijkt: wat de een blauw noemt, vindt de ander paars. En, er zijn veel meer planten te vinden dan er in dit boek staan, zie pagina 250 en 262 voor meer informatie. De tweede manier is via de sleutel, die op pagina 12 begint. Door de vragen te beantwoorden komt u uit bij de juiste plantennaam, en een blik op de fotopagina's geeft dan een aanwijzing of u de goede weg heeft gevolgd.

Wat moet ik nog meer weten voor ik kan beginnen? Er staat een lijst van termen achter in het boek, vanaf bladzijde 240. Vaak staat er uitleg over de naam van de plant in de tekst: over de Nederlandse naam of over de wetenschappelijke naam. Die laatste bestaat altijd uit twee stukjes, eerst de geslachtsnaam (voor het madeliefje *Bellis*) en dan de soortnaam (*perennis*). Die uitleg maakt het makkelijker de naam te onthouden. De wetenschappelijke naam is heel handig als u ook informatie in een andere taal wilt opzoeken, bijvoorbeeld meer plaatjes op internet, of als u in het buitenland bent en daar in een flora kijkt. Maar als u pas begint, is de Nederlandse naam onthouden mooi genoeg.

GEHOORNDE KLAVERZURING,
MEER OP PAG. 110

31 Schilkezaad (*Alyssum*)
 32 Farsetia
 33 Voorjaarsweegling.
 Rabot (*Trisphilo*)

34 Bepelblad (*Cochlearia*)
 35 Huttentafel (*Carmelina*)
 36 Heerlantroep (*Boercher*). (*Thlaspi*)

SLEUTEL

1 Zijn de bloemen blauw of paars of paars-roze?

NEE → 2

JA 1a Bladeren met stekels die prikken?

NEE → 1b

JA Bloemen in een hoofdje bij elkaar (samengesteldbloemige). Paars-
roze.

✳️ **distel**

JA Stengels nauwelijks of niet stekelig gevleugeld, tijdens de bloei geen
bladrozet, blad aan de bovenzijde donkergroen en kaal.

✳️ **akkerdistel** *Cirsium arvense* > PAG. 54

JA Stengels tot bovenin hard stekelig gevleugeld, bladrozet dat heel groot
kan worden, langs bladrand tot 0,5 cm lange stekels. Blad aan de
bovenzijde dof groen en met stekeltjes.

✳️ **speerdistel** *Cirsium vulgare* > PAG. 57

JA 1b Bloemen urnvormig en in een vrij dichtbloemige tros aan het einde van de bloeistengel?

NEE → 1c

JA Plant met bladeren die langer zijn dan de bloeistengel en op de grond
liggen. Bloeit in het voorjaar.

✳️ **langbladige druifhyacint** *Muscari armeniacum* > PAG. 38

JA 1c Bloem met helmpje en onderlip en vierkantige stengel (lipbloemige)?

NEE → 1d

JA Stengel vaak kruipend met omhoog staande zijtakken, wortelend op
de knopen. Niervormige bladeren staan 2 aan 2 tegenover elkaar.
Bloemen in schijnkransen in de bladoksels. Plant ruikt sterk kruidig.

✳️ **hondsdrif** *Glechoma hederacea* > PAG. 53

JA Stengel rechtop staand. Bladeren 2 aan 2 tegenover elkaar en langer
dan breed, eirond of ruitvormig, gekarteld. De bovenste vaak wat paars
aangelopen. Bloemen lichtpaars-paarsroze, in de bladoksels.

✳️ **paarse dovenetel** *Lamium purpureum* > PAG. 60

JA Plant met bovengrondse uitlopers. Bloemen aan het einde van de
stengel in een compacte bloeiaar, die na de bloei bruin wordt. Tussen
de bloemen droge vliezige schutbladeren. Bladeren 2 aan 2 tegenover
elkaar en niet of zwak gekarteld.

✳️ **gewone brunel** *Prunella vulgaris* > PAG. 62

JA 1d Bloemen met kroonbladen die in een onregelmatige vorm zijn
geplaatst en slechts op één manier in twee gelijke helften zijn te
delen (tweezijdig symmetrisch).

NEE → 1e

JA Bloem met 2 kroonbladen naar boven gericht en 3 naar beneden.
Bladeren in rozet, hartvormig. Stengels met bovengrondse uitlopers.
Vroege bloeier, van maart tot mei.

✳️ **maarts viooltje** *Viola odorata* > PAG. 50

JA Kruipende stengels, plakkaat vormend. Bladeren hart- tot niervormig
met 5-7 lobben. Bloem 2 lippig, bovenste lip met 2 lobben, onderste
lip met 3. Op het gehemelte in het midden van de bloem 2 gele
vlekken.

✳️ **muurleeuwenbek** *Cymbalaria muralis* > PAG. 36

JA 1e Bloemen met een regelmatige kroon en klokvormige bloem met
5 vergroeiende kroonbladen?

NEE → 1f

JA Hoog opbloeidend klokje. Bloemen in een min of meer naar 1 zijde
gekeerde tros met naar beneden gerichte bloemen. Stengelbladeren
lancetvormig tot eirond, gezaagd.

✳️ **akkerklokje** *Campanula rapunculoides* > PAG. 34

JA Hoog opbloeidend klokje. Bloemen wijd klokvormig en alle kanten
opgericht. Stengelbladeren langwerpig tot lancetvormig, gezaagd.

✳️ **prachtklokje** *Campanula persicifolia* > PAG. 30

JA Laag klokje. Bloemen een open klok. Bladeren eirond, dubbel
gezaagd.

✳️ **kruipklokje** *Campanula poscharskyana* > PAG. 32

JA 1f Bloemen met een regelmatige, meerzijdig symmetrische kroon met
een open platte bloem met 5 kroonbladen?

NEE → 1g

JA Bloemetjes vaak met gele keelschubben, aan het eind van de
bloeistengel veel bloemen bij elkaar (lange schicht) zonder bladeren.
Stengels wollig behaard.

✳️ **akkervergeetmijnietje** *Myosotis arvensis* > PAG. 40

JA Bloemetjes met witte keelschubben, aan het eind van de bloeiwijze
een korte schicht met 2 bladeren aan de voet. Stengels borstelharig.

✳️ **overblijvende ossentong** *Pentaglottis sempervirens* > PAG. 42

64 *Samolus Alsine*
 63 *Leptanthus (Halianthus)*

65 *Moehringia*
 66 *Zenkeria (Arenaria)*

67 *Heckera (Holostron)*
 68 *Vigelium (Stellaria)*

Prachtklokje

Campanula persicifolia

KLOKJESFAMILIE

- Het prachtklokje komt voor in Europa, met uitzondering van de westelijke delen, en in aangrenzend West-Azië. In Nederland is het een zeldzame en bedreigde wilde plant.
- Alleen in Zuid-Limburg komt het nog van nature voor.
- Het is een zoomplant van droge krijt- en leemgrond. Het prachtklokje heette vroeger 'perzikbladig klokje'. Duidelijke naam, want de bladeren lijken veel op die van de perzik. In het Engels, Frans en Duits heet de plant nog steeds zo. De bloem is prachtig en daarom wordt dit klokje ook vaak in tuinen aangeplant. Via zaden en uitlopers komt de plant vervolgens op straat en in brandgangen en straatjes terecht.
- In tuincentra wordt ook een witte variant aangeboden: *Campanula persicifolia* 'Alba'.
- De bladeren van het prachtklokje kunnen aan de onderkant aangetast worden door roest, een schimmel die oranje sporehoopjes ontwikkelt. Deze breiden zich vooral uit bij vochtig, broeierig weer.
- De geslachtsnaam 'Campanula' betekent 'klokje' en de soortaanduiding 'persicifolia' staat voor 'perzikblad'. De Nederlandse naam klokje slaat natuurlijk op de vorm van de bloem.

BLOEM

Klokvormig, blauw, soms wit. Kroon 25-40 mm lang, tot 1/3 of 1/4 van de lengte ingesneden. Bloemen op lange stelen in opstaande, ijle trossen.

HOOGTE

0,30-0,90 m.

BLOEITIJD

Juni en juli.

BLAD

Vrijwel kaal. Onderste langwerpige-irond en in de steel versmald. Bovenste langwerpig, niet gesteeld en fijn gezaagd.

STENDEL

Rechtopstaand, kaal, niet vertakt.

OVERIG

Vaste plant. Vormt wortelstokken.

Kruipklokje

Campanula poscharskyana

KLOKJESFAMILIE

- Het kruipklokje is een nieuweling in de Nederlandse flora. Sinds het einde van de 20^e eeuw is deze plant vanuit tuinen onze steden in gekropen. Je kunt deze plant vooral aantreffen langs voortuinen op de stoep en in de gangetjes achter de huizen. Een echte tuinvlieder dus.
- Het wordt ook wel het Servisch klokje genoemd, hoewel de plant eigenlijk uit Kroatië schijnt te komen.
- Het kruipklokje is een vaste plant die in strenge winters bovengronds afsterft. In zachte winters blijven de bladeren behouden. De wortels zijn zeer winterhard. Alleen een hete zomer kan maken dat dit klokje verdwijnt. Exemplaren die in de schaduw groeien, gaan niet bloeien.
- De plant vermeerdert zich door zaden en door wortelstokken.
- De geslachtsnaam 'Campanula' betekent 'klokje' en de soort aanduiding 'poscharskyana' is afgeleid van de naam van de Duitse botanicus Gustav Adolf Poscharsky (1832-1915).
- Het kruipklokje lijkt op het Dalmatiëklokje (*Campanula portenschlagiana*). De bloemen van dat klokje missen de witte kleur aan de binnenzijde.

BLOEM

Klokvormig. Lavendelblauw. Binnen in de kroonbuis gaat de blauwe kleur over in wit. De slippen van de kroonbuis lopen spits toe. Iedere bloem heeft vijf meeldraden en een stamper.

HOOGTE

0,15-0,30 m.

BLOEITIJD

Vrijwel jaarrond.

BLAD

Eivormig. Bladrand dubbel gezaagd.

STENDEL

Niet erg stevig.

OVERIG

Vaste plant. Groeit ook op muren.

Akkerklokje

Campanula rapunculoides

KLOKJESFAMILIE

- Het akkerklokje is inheems in Europa, behalve in het uiterste zuiden, en in West-Azië. In Nederland is het buiten de steden vrij zeldzaam. Voor natuurlijke groeiplaatsen moet je vooral in Zuid-Limburg zijn.
- Als stadsplant is dit klokje beslist niet zeldzaam. Het is een weinig eisende tuinplant die als nadeel heeft dat de uitlopers overal doordringen, waar ze maar de kans krijgen. Het teveel belandt dan met ander tuinafval in bermen en brandgangen en woekert daar weer verder. Het akkerklokje floreert vooral in oude stadswijken. Soms zijn hele buurten ervan vergeven.
- Op schaduwrijke plaatsen komt het vaak niet tot bloei en valt daardoor niet op.
- De geslachtsnaam 'Campanula' betekent 'klokje' en de soortaanduiding 'rapunculoides' wil waarschijnlijk zeggen dat dit klokje op het rapunzelklokje (*Campanula rapunculus*) lijkt. Dat rapunzelklokje zal je niet zo gauw in de stedelijke omgeving aantreffen. Rapunzel, zonder de toevoeging 'klokje', is een ander geslacht uit de klokjesfamilie. Het woord 'rapunzel' betekent 'raap' of 'worteltje'. De wortels van het rapunzelklokje werden gegeten.

BLOEM

De blauwviolette, knikkende, trechtervormige, 2-3 cm grote bloemen staan in een lange, naar één kant gekeerde, aarvormige tros. De bloemen groeien in de oksels van kleine schutbladen.

HOOGTE

0,50-1,2 m.

BLOEITIJD

Juni-augustus.

BLAD

Onderste bladen eirond of lancetvormig en lang gesteeld. Bladrand gezaagd. De hogere stengelbladen zijn smaller, minder diep gezaagd en kort gesteeld tot vrijwel zittend.

STENDEL

De stengel is stompkantig, vrij dun en onvertakt.

OVERIG

Vaste plant. Vaak in grote groepen langs tuinmuurtjes.

Muurleeuwenbek

Cymbalaria muralis

WEEGBREEFAMILIE

- Noord-Italië en het westelijk deel van Kroatië vormen het gebied waar muurleeuwenbek inheems was. Intussen kent de plant een mondiale verspreiding.
- Insecten zorgen voor de bestuiving. De mooie tekening op de onderlip en de twee gele knobbels op de bloem zijn de bewegwijzering naar binnen. Na de bloei kromt de bloemsteel zich van het licht af.
- De ronde vrucht gaat na rijping aan de top open. Een van de zaden is echter altijd zo groot, dat hij de vruchtopening niet uit kan, maar door die kromming van de steel wordt de vrucht met dit zaad als het ware in een spleet gedrukt tussen de stenen, als het cement niet te hard is. Een geschikte groeiplaats blijft zo bezet door de muurleeuwenbek.
- De geslachtsnaam 'Cymbalaria' is afgeleid van 'kymbalon' dat met 'bekken' (het muziekinstrument) vertaald kan worden. Dit verwijst naar de vorm van de bladeren. De soortaanduiding 'muralis' betekent 'van de muur'. 'Leeuwenbek' in de Nederlandse naam slaat op de gelijkenis van de bloem met de muil van een leeuw.

BLOEM

Kleur lichtpaars, zelden wit. Bloemen met een duidelijke spoor. Tweelippige kroon, op de onderlip twee dooiergele knobbels.

HOOGTE

0,15-0,60 m.

BLOEITIJD

April-herfst.

BLAD

Hart- tot niervormig, vijf- tot zevenlobbig, gaaf met een stekelpunt op elke lob, van onderen vaak paarsig.

STENDEL

Liggend, onbehaard. Soms hangend.

OVERIG

Overblijvend, maar vorstgevoelig. Vooral op oude muren. Wortelt op de knopen.

